

Benke László

Lábunk alól a szülőföldünket

Gulag-történetek

Özvegy Ludl Józsefné vékony, hajlott, idős parasztasszony. Olyan tiszta arcú asszony ő, mint amilyen mögötte – kettős ágya fölött – a tövissel koronázott Krisztus képmása. Az ágy innenső végében keresztbe tett sezlomon üldögél, fájós lábát időnként fölteszi a mellette heverő botjához. Meglátszik rajta, hogy neki nem jó már sem ülni, sem állni. Mária (Midi, Maruszja) néni két alsó karja, mint két vékony száraz faág. Béna mindkettő. Egyik kezén az ujjait balra, másikon jobbra csavarta el valamilyen természetellenes erő.

– Ebből az akkori faluból hétszáz embert vittek el. 1944 karácsonyán terelték össze a községházán az első transzportot. Másnap átkísérték őket a halasi kaszárnyába. 1945. január 6-ra a kozákok összeszedték a falu javát. Kislányom hároméves volt, én meg huszonegy. Látja – mutatja a családi fényképek között saját kis igazolványképét –, úgy néztem ki akkor. Most meg mi vagyok, mivé kellett lennem! Azt mondták, az anyákat nem viszik el. Éppen misére készültem, amikor bejött egy kozák két falubeli nemzetőrrel, s azt mondták, öltözködjek csak, úgyis hazaengednek. Akkor nem itt laktunk, hanem az anyósék házában, onnan lefelé kísérték bennünket a falun végig. Útközben szedték össze az embereket. A szomszédunkat is elvitték, pedig nekik három gyerekük volt.

Ludl József már nem él. Amikor a feleségét elhurcolták az oroszok, ő tényleges katona volt a fronton, valahol Erdélyben. 1944. október 4-én vonult be.

Sok évtized távlatából látjuk: lovas kocsik sorakoznak a hajósi községháza udvarán, s aztán elindulnak az ismeretlenbe, emberekkel megrakodva. Kinek-kinek a háza előtt megállnak kicsit, a gyanútlanok egy kis ételmezt és kevés ruhát visznek magukkal. Nem tudták, hová mennek, s mikor térhetnek vissza.

– Testvérem kihozta a kapuba a kislányomat. Nem volt olyan nehéz nap az életemben. – Anyukám, édes anyukám! – kiáltotta, és nyújtotta utánam a kezét.

Kiskunhalason a felbattyuzott transzportot behajtották a kaszárnyába. Ott voltak már a hajósiak is, meg azok, akiket 1944 karácsonyán tereltek össze a környező falvakból.

– Kilencedikén reggel sorakozó, aztán faklumpában irány az állomás. Negyvenen-hatvanan kerültünk egy-egy marhavagonba. Rozoga priccsek voltak benne, meg egy kályha, a vagon aljára lyukat fűrészeltek, az volt az árnyékszék. Hús napig ment velünk a vonat, mindig csak éjszaka, hogy utat engedjünk az ellenvonatoknak. A szégyentelenek mintha a szégyent is el akarták volna rejteni. Olyanokat hurcoltak el, akiknek német nevük volt, de sokan nem is tudtak németül. Kilencvenhárom marhavagon kigyózott a mozdony után. Azt mondták, csak három hónap lesz az egész! A legtöbb nőnél majdnem három, a férfiaknál öt, nyolc, sőt kilenc év lett a „kicsi robot”.

Krivajnovgorodban háromszoros drótkerítés vette körül a lágert, belül fa-barakkok sorakoztak.

– Se étel, se víz, se villany. Nem lehetett mosakodni, két priccs volt egymás felett. Külön barakkban kaptak helyet a férfiak, külön a nők. Hideg volt, másnap hoztak egy vaskályhát. Az első este úgy feküdtünk le, ahogy megérkeztünk. Magunkra húzkodtunk mindent, amink csak volt, mégis majd megevett bennünket a hideg.

– Másnap rögtön kivezényeltek bennünket munkára, három-négy kilométer gyaloglás után érkeztünk meg a kőbányába. Mindenkinek kezébe nyomtak egy jó nagy kalapácsot vagy csákányt, kinek mit, aztán csak törtük a terméskövet. Mint a moziban... Nehéz volt a munka, de amint megálltunk, fáztunk. Így ment ez napról napra. A hazuról hozott koszt egykettőre elfogyott, aztán kaptunk hol egy kis apró krumplit, hol burizst. Tavasszal zöldparadicsomot, répalevest, káposztalevest is. Szedhettünk jó időben sóskát, a lósóska magja olyan volt, mint a lencse. Megfőztük azt is. A zöldparadicsom-levesben volt egy kis olaj is, de inkább a benzintől búzlótt, mint a dög.

– Pár nap múlva ki takarítani ment, ki meg mosónő lett. Én szénbányába kerültem. Hanyatt fekve másztunk, úgy lapátoltuk csillékbe a szenet. A vajatban előretoltuk a csilléket, egyszerre négyet-ötöt, aztán jöhettek a következők. Választhattunk is. Én azért választottam inkább a bányát, mert ott ötven deka kenyeret kaptunk naponta. Reggel kis feketekávé, délben merőkanál levest, este feketekávé. Később voltam takarítónő is, dolgoztam mosókonyhán, majd ismét bányában.

Kopognak az ablakon, Midi néni egy kis szünetet tarthat. Jön Keller Antalné, Mária-Midi unokatestvére. Azt mondja, az utolsó napon adta be a kárpótlási igényét, az ő férje is ott volt Midivel a bányában. Rászakadt a szénfal, élve kihozták, de aztán a kórházban belehalt sérüléseibe.

– Úgy hullottak az emberek, mint a legyek – folytatja Mária néni, majd megjegyzi, hogy évekkel ezelőtt eljött Pécsről egy professzor, idejárt hozzá évekig, mindenről kikérdezte, ő meg beszélt és énekelt neki németül is, magyarul is. Eközben megmutatja a naplóját, amely megjárta Németországot is.

– Beleírtam ebbe az egész életemet, sort sor alá...

Lapozgatom a testes naplót, nézegetem és olvasgatom a rossz ujjakkal, reszkető kézzel írt bejegyzéseket. Egyik bekezdés német nyelven áll előttem, a másik magyarul. Itt a német Gotterhalte, itt a magyar Himnusz. Nótaszövegek és népdalok váltakoznak, szintén magyarul és németül. Itt egy lágertörténet, itt egy passzus a mai Hajósról, itt pedig szó szerint a következő áll: *1989. október 23-án lett a komonista rendszer leváltva Magyarországon, leváltották a Kádár rendszert, és Németh Miklóst választották a helyére, és 1990-ben vette át a hatalmat. Antal Józsefet választották Miniszterelnöknek, hogy mi lesz továbbra, nem tudjuk.* Másutt Antal József temetéséről szóló feljegyzés is olvasható, majd a hajósi kastély történetén akad meg a szemem: *1993-ban visszakapta a kalocsai érsek, a kastély ismét „Hajnaldi Árvaház”. Az iskolából hazafelé beszöktünk az erdőbe makkot szedni, hazavittük és sparherthen megsütöttük. Finom volt. Akkor nem volt narancs vagy banán.*

– Ezt az unokámnak diktáltam. Ő írta bele a naplómba, hogy el ne felejtse, milyen világban éltünk a háború előtt.

Azon tűnődöm, mondjam-e Midi néninek, hogy én is szedtem makkot a háború után, s hogy abból is kenyeret sütöttek. Találtam benne makkdarabot.

De hogyan is emlékezhetne a mai nemzedék arra, amit nem élt át? Ne is élje át soha, legyenek végre jobbak az emlékei.

– A Gulagról 1946 augusztusában, majd 1947 őszén hazamehetett egy-egy betegekől álló transzport. A lágert fölszámolták, a maradékot másik lágerba vitték, de ott is bányában dolgoztunk. Voltak ott hajósi, császártöltési, nádudvari és hartai nők és férfiak vegyesen.

Mária néni egy eredeti mozdulattal felidézi, hogy ő milyen kardos, huszonhárom éves nő volt akkor a lágerban. Folyton kérdezgette az öreg transzportvezetőt: mikor mehetünk haza?

– Jön ám egy reggel az öreg, s mondja: Maruszja, már nem kell menni a bányába! – Nem akartam elhinni, ahogy a többiek sem, de aztán este bekiabálták az ablakon, hogy mindenki menjen szőrteleníteni. Nem akarták az oroszok, hogy tetvesen térjünk haza. Egye fene, mondtam, majd kinő a szőrünk, akárhol van!

– Az elhurcolásunk óta harmincnégy hónap telt el. 1947. október 30-án elindultunk haza, megint marhavagonban. Az volt életem leghosszabb útja. Három napig vesztegeltünk Máramarosszigeten, lágerban, aztán még három napig vesztegeltünk nyílt pályán. Mondom, itt valami prücök van. A transzportvezető a vonat mellett szaladgált, káromkodott, mint a jégeső. Tizenkét beteget leszedtek a vagonokból, visszavitték őket a lágerba. Ezek úgy sírtak, mint a taknyos gyerekek.

Vagy meggyógyulnak, vagy meghalnak... Az oroszok el akarták titkolni, hogy milyen körülmények között éltek a lágerek foglyai.

A hazatérők közül kiket Pestre, kiket Debrecenbe vittek a vonatok. A Kalocsa környékiek éjszaka értek az állomásra, s érthetetlen volt számukra, miért nem mehetnek tovább, amikor csak néhány kilométer választja el őket a szülőfalujuktól, otthonuktól. Hol van már az az otthon...

Az állomás épületében azon az éjszakán 106 csaknem hazaérkezett nő várakozott, ki fáradtan, ki álmatlanul dőlt rá a batyujára. Később tudták meg: azért nem mehetek tovább, mert éjszaka nem találták volna meg a házukat. Azokban már mások laktak. Az otthon maradottakat máshova költöztették.

– Másnap reggel teherautón érkeztünk Hajósra. Nagy tömeg állt a kocsmá előtt. Én nem ott, hanem egy másik helyen készültem leszállni, hátul voltam az autón. És akkor hallom ám a tömegből egy asszony hangját: – Juditkám, nézd csak, ott az anyukád! – Elképzeld, hogy mikor megláttam a kislányomat, hogyan röppöltem hozzá.

El lehet képzelni az édesanya örömmel vegyes fájdalmát, és a gyerekéét? Juditka karon ülő kicsi gyerek volt, amikor az anyját elhurcolták, a találkozáskor pedig óvodáskorú. Annyi idő után meg sem ismerhették egymást. Mit érezhettek, hogyan értették meg az érthetlent? Azt, hogy nem arra kell menni, hanem erre, mert nem ott lakunk, ahol laktunk... A gyerek mutatja a hazafelé vezető utat, ő vezeti a falun végig az édesanyját.

Egész úton hazafelé azon gondolkodám... Füstbe ment terv...

S hogyan lehetne elképzelni a várva várt találkozást az otthoniakkal: Midit az édesanyja, az édesapja és a férje karjában?... Nincs otthon... Hogyan lehetne megérteni, hogy éppen ma nincs itthon az „apu”, nincs itthon az „uram”. Apja trágját vitt a mezőre, az ura Miskén szolgál, dolgozni kell, akkor sem lehet tétlenkedni, amikor az ember a legjobban vár valakire, akkor a legkevésbé... Azért

sem lehet várni együtt, mert nem férnek el a házban annyian. A nagymama éppen kenyeret süt, a parázs nem várhat, most teszi be az előre eldagasztott, szakasztókban megkelt, konyharuhákba babaként betakargatott fehér kenyereket a búbos kemencébe, belisztezett sütőlapáton... Tizennyolc éhes száj várja a frissen kisült kenyeret. A ház tele van testvérrel, rokonnal, sógorral, komával, tizennyolcan laknak egymás hegyén-hátán, egymásra telepítve.

– Zsúfoltabban voltunk abban a szüleimre erőszakolt rossz házban, mint az ukrainai barakkban. Én addig nem tudtam, hogy ilyesmi lehetséges – sóhajt az éppen most szabadult... – Kiteszik az embert a házából, és mehet, ahova akar.

Estére együtt lett a család.

– A folyosón vacsoráztunk akkor is. Tudja, én akkor azt mondtam: ne sírjon, senki se sírjon; most elénekelek egy éneket... Nagyon elképzelttem a hosszú úton hazafelé, hogy mi lesz, hogyan lesz, mennyire fogunk örülni egymásnak. Úgy képzeltem, hogy amikor megjövök, karácsony éjszakája lesz.

S Midi néni németül énekel. Nem értek németül, de értem a dalt, értem a lelkét, hiszen az németül, héberül, tótul és magyarul is ugyanaz a lélek:

*Édesanyám, nyisd ki az ablakot,
elveszett lányod most jön haza...*

Hajósról 1948. január 27-én már harmadszor vitték a svábokat Németországba. Körülzárták a falut, egy lélek sem szökhett sehova.

– A testvérem Rémen szolgált. A férjem meg az édesapám aznap kora hajnalban el akart menni utána, vittek volna neki ennivalót, a csirkéknek búzáat. De nem mehettek. Ott álltak a kapuban a nemzetőrök. Azt mondták, ma nem lehet menni sehova. Megijedtünk. Édesanyám átmászott a kerítéseken a második szomszédba, ott egy telepes lakott, Siklósinak hívták. Siklósiné mostanában volt itt, a gyerekei Pesten élnek. Tőlük tudta meg az anyám, hogy körülzárták a falut, kitelepítik a németeket. Ezek a Siklósiék bújtattak el bennünket az istállóban és a disznóólban, nekünk így sikerült itthon maradnunk. A telepesek többnyire szegény, mezítlábás cselédek voltak, az itteniekhez képest alig értettek a földműveléshez. A környékről – például Bugacról, Fehértóról – költöztették be őket a kitelepített németek házaiba. Mára nincs közülük Hajóson egy sem. A faluból kitoloncolt embereket előbb elvitték Vaskútra, svábokat svábokra telepítettek, aztán később végképp elűzték őket a szülőföldjükről, a házukat pedig átadták a Felvidékről betelepített magyaroknak.

A potsdami konferencia nyomán 1945 decemberében kormányrendelet mondta ki, hogy Németországba áttelepülni köteles az a magyar állampolgár, aki az 1941-es népszámlálási összeírás alkalmával német nemzetiségűnek vagy anyanyelvűnek vallotta magát, vagy aki magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, továbbá az, aki a Volksbundnak vagy valamely fegyveres német alakulatnak (például SS) tagja volt.

Lényegében minden német ajkú magyarral úgy bántak, mintha valamenynyien háborús bűnösök lettek volna. Így bántak a felvidéki magyarokkal is, a „bűnös és csatlós néppel”.

A hajósiak többsége német anyanyelvűnek vallotta magát 1941-ben. Őseiket 200-250 éve Németországból telepítették ide. Hajón érkeztek. Kellott a munkáskéz. Azóta mély gyökereket eresztettek a félig kötött, félig homokos talajba.

Özvegy Ludl Józsefné úgy tudja, először Németország amerikai megszállási övezetébe vitték a magyarországi németeket, csak a második hullámban, 1947 tavaszán engedték őket szélnek a szovjet megszállási területen. Hajósról 1945 májusában és 1947 augusztusában vitték el a népet, majd 1948. január 27-én azokat, akik a kitelepítés elől sehova sem tudtak elbújni.

– A férjemtől tudom, mert én akkor még az ukrainai lágerban voltam, hogy a második kitelepítési hullámot is bujkálva úszta meg a családom. Amikor jöttek a felvidéki magyarok, a férjemet, szüleinket, meg másokat is fölpackolták egy szekerre kis batyukkal, aztán elvitték őket Vaskútra, ott maradhattak egy szalmakazalnál. Nem mentek onnan sehova, ott bújtak el. Harmadnapra visszajöhettek, de a házukat már elfoglalták a betelepítettek. Így aztán a nagyszüleim fogadták be csaknem az egész rokonságot.

Ludl József és felesége később onnan került abba a házba, melyben most beszélgetünk. Ez a ház 1965-ig nádtetős volt, harminc éve csinálták meg cseréptetőre. Azt mondja Midi néni, 1960-ban úgy verték be a népet a tsz-be, később azonban olyan jó lett a közös, hogy azután meg úgy kell kiverni belőle a tagokat...

Mennyi balsors, szenvedés érte az embereket itt is! Nem állhatom meg tehát fölteni a kérdést: miért ragaszkodnak Hajóshoz, Magyarországhoz?

– Magyar kenyeret eszünk.

Előkerülnek a családi fényképek is. Nézem Midi néni gyönyörű unokáit, s azt kérdezem: a gyerekek hogyan gondolkoznak ezekről a dolgokról, minek vallják magukat?

– Ilyet még kérdezni is!... Ez a szülőföldjük, hát magyarok. A mi szülőföldünk is ez.

– Kit kárhoztatnak a rengeteg szenvedésért?

– Az urakat. A rendszert. Csakis az urakat. Az ötvenes években egyenlők voltunk, nem volt akkor senkinek semmije, de a kisemberek nem bántották egymást itt sem. Nem bántjuk mi egymást most sem. Csak hagyjanak már élni, dolgozni és békén meghalni.

Hajóson megtaláltam Közép-Európa minden kavarcát. Azon is eltűnődhetünk: miért nem ért meg bennünket a műveltnek mondott Nyugat, miért nem értik, micsoda Közép-Európa?

Meggyőződtem róla Hajóson: ha nem kavarrák fel e békés homokot, a Duna–Tisza közének egykori árterületét politikai viharokkal, békésen eléldgegelnek itt a népek. Ha nem szítják föl az indulatokat egymás ellen a hatalmi harcok pártoskodói, akkor ez a nép, ahogy bármelyik a világon, „csak” művelni akarja a kertjét, munkája gyümölcsének élne és örülne.

Mendler Mátyásné, a falu jegyzője vb-titkár volt. A polgármesteri hivatalban az igen elfoglalt, energikus asszony ugyancsak alaposan kifakadt némely politikus ellen: – Mit akarnak elérni? Ma is azt vizsgálják, ki a magyar. Félünk. Érti ezt, uram? Újabb kitelepítésre készülnek? Le akarnak radiózni bennünket a szülőföldünkről? Az én nagyszüleimet is kitelepítették, valamikor tanyán éltek, ők sohasem tudták visszavenni a házukat. Abba Szlovákiából telepített magyarokat költöztettek. Maga is azt kérdezi, ki a magyar? Mit akar itt? Kinek a szemében nem vagyunk mi magyarok?

Nem vitatkozni, hanem tájékozódni jöttem, hát hamarosan amolyan idevédt idegenként kullogtam el a régi tanácsházáról, melynek egyik termében

– a faliújságra kiragasztott információ szerint – mostanában volt szívesen látott vendég Esterházy Péter.

A jegyzőtől kapott térkép segítségével kerestem a Csallóközből idetelepített Gál Jánosék házát. Közben eltűnődtem rajta, hogy ki mindenki elégedetlen hazánkban a kárpótlással. Mendlerné szavai szerint, azt mondják a hajósi svábok, hogy őket másodsor semmizték ki a kárpótlással. Nem kaptak földet, mert a második kárpótlási hullámban már mind elfogyott. Azok jutottak földhöz, akik azelőtt és azután is közelebb álltak a tűzhöz. Azok, akik elsősorban maguknak verték szét a téeszeket és az ipart, az egész országot.

A polgármesteri hivatalból jövet vetettem egy-egy pillantást a gondozott falu szép házaira, a fásított tér barokk templomára is. A Szigeti Fő utca némelyik házán új, némelyiken régi az utcatábla: Lenin út... Nem zavarja sem a németeket, sem a magyarokat. Majd kicserélik, ha átfestik a házakat. A betonjárda ugyanolyan tiszta, mint közepén a betonút. Csaknem túlzottan tiszták, rendezettek az udvarok is. Mint anyámnál, otthon, Somogyban. Kultúra dolga ez is. Ilyenek lehettek valaha az ormánsági falvak is? Micsoda különbség van ház és ház között, ember és ember között délen is, és mennyi hasonlóság!

A megöszült, lelassult mozgású, 81 éves Gál Jánosnak és feleségének, Annus néninek ugyancsak nehéz sors jutott osztályrészül. Velük együtt a szüleik is elhagyták a szülőföldjüket, a csodálatosan szép, dimbes-dombos Csallóközt. Parancsra. A nagyhatalmak nem túrték ellentmondást, a kishatalmak pedig szót fogadtak, sokszor gazdáik akaratát is túlteljesítették. Gálék a szlovák–magyar lakossági csereegyezmény következményeként Hajóson kaptak házat. Új otthonra leltek? Magyarul beszélnek itt is, ott is, megértik egymást az emberek. De hát ez nem Nagymácséd, nem a szülőföld. Noha ez Magyarország, az meg már Szlovákia, mégis hol van az édes haza, amit elbújva, csöndben sokszor kell siratni. Egészen a halálig.

János bácsi úgy tudja, hogy a külügyminiszterek megállapodása szerint, az öt holdon felülieket Magyarországra, a szegényebbeket pedig a Csehországból kitelepített szudétanémetek lakta vidékre kellett telepíteni.

– Amikor kezünkbe adták a fehér kitelepítőpapírt, nem akartuk elhinni, hogy ilyesmi lehetséges.

Midi néni sem akarta elhinni...

– Mi összeszedhettük mindenünket – mondja Annus néni –, csak a házunkat és a földünket nem hozhattuk magunkkal. Súlyos volt a batyunk, legsúlyosabb volt a fájdalom. Nem enyhül azóta sem. A faluból mindenkinek mennie kellett, egyedül a lengyel Visnyovszkyék maradhattak, azok reszlovakizáltak. Ládákba csomagoltuk mindenünket, pakolt a férjem hét testvére is, jött az egész família. Vagonokba raktuk, ami csak mozgatható volt.

Vagonok jönnek-mennek, vége a háborúnak. A győzteseknek megint igazuk van. Két vagon telt meg a Gál család holmijával. Midi néniék nem vihettek magukkal semmit, sok zsidó nem hozhatta-vihette haza az életét sem. Hasonlíthatjuk, hogy kik és hol szenvedtek többet?

– Egyik vagonban az állatok voltak – folytatja Annus néni. – Elhozhattuk a nagy szarvú magyar marhákat is, másokban a bútorok voltak, és a gabona-féleség is. Ahol megállt velünk a vonat, Szabadszállás tájékán, tóban mostuk ki a pelenkákat. Négy hónapos volt a kicsink, pont karácsony napján született,

úgy üldöztek el a földünkről, mint a szent családot. De alig értünk ide, torokgyíkban meghalt a kisgyerekünk. Pénzecskenk nem volt, így hát csallóközi gabonával fizettük ki a temetési költségeket. Hartára és Baranya megyébe is sok családot áttelepítettek Nagymácsédról és környékéről. Hajósra onnan 30 család érkezett.

– Az első kijelölt ház kicsi volt – mondják szinte egyszerre mindketten. – Nem fértek be az istállóba az állatok. Bementem a községházára, kértem, intézkedjenek. Aztán ezt adták helyette – mutat fel János bácsi. – Ez rossz, földes ház volt, villany se volt benne. Azelőtt egy fogságba elhurcolt svábé volt.

– Ferenc bácsi él még – veszi át a szót Annus néni. – Bajaszentistvánon lakik. Ott vett magának házat a fogság után, a felesége már meghalt. Ferenc bácsival is jóban vagyunk.

– Jóban hát – bólogat János bácsi. – Mért ne lennénk vele jóban?

Egymás szájából veszik ki a szót. Gálék előtt ebben a házban laktak már magyar telepések. Mindent feléltek a nincstelenség, nem dolgoztak, aztán elszöktek. Volt itt istálló az állatoknak, elegendő hely az embereknek is. De mindent újjá kellett építeni.

– Amikor idekerültünk, anyósom nyolcvanéves volt, a nagyanyám kilencvenhárom éves korában halt meg – mondja Annus néni. – Ők nagyon nehezen alkalmazkodtak az új környezethez. Amikor jöttünk haza a miséről, az idősek folyton arról beszélgettek, hogy milyen jó lenne hazamenni. Reménykedtünk.

Nem titkolják: voltak a svábok között olyanok, akik ferde szemmel néztek rájuk.

– Elfoglaltuk a helyüket... De hát a nagyhatalmak akaratán senki sem tudott változtatni. A mi helyünket is elfoglalták Csallóközben.

– Eleinte sokat sírtunk, ma sem tudjuk visszafojtani a könnyeinket. Sokat szenvedtünk egymástól, pedig nem akartuk bántani a svábokat és ők sem akartak bántani minket.

– Sírtunk, ahogy ők is sírtak a lágerban.

– Miséről jövet azt kérdezték tőlünk: na, mikor mentek már haza?

Kiveszem János bácsi és Annus néni szavaiból, hogy a svábok érdeklődését a földéhség is táplálta: ha elmentek haza, miénk lesz a föld...

– Magyarország trianoni földarabolásakor Csallóköz színmagyar terület volt. Miért kellett elvenni azt is? Miért űztek el bennünket? Hova mehetnénk el innen?

– Itt a Fácános legutolsó házában jóban lettünk egy sváb asszonnyal, az tanított bennünket szőlőt művelni. Mi búzát adtunk érte Juszti néninek. Nálunk, Csallóközben nem volt szőlő, a fő termény a búza és a cukorrépa volt. Nemigen tudtunk permetezni sem, a metszést is nehezen tanultuk meg.

– Ezek nagyon szorgalmas népek, igen haragudtak a lustákra. Voltak itt olyan svábok, akik benne maradtak a házukban, s jöttek felvidékiek, akik évtizedekig együtt laktak a svábokkal; hol haragban, hol megértésben. Gyűlöltek eleget, aztán szerettek is, keveredtek is.

– Eleinte a sváb legények nem nagyon vettek el magyar lányokat, a sváb lányok jobban hozzámentek magyar legényekhez. A nők nem voltak olyan büszkék, mint a férfiak, de azok is nehezen bújtak ki a bőrükből. Mindkét fiunk sváb lányt vett feleségül. Az idősebbik 52 éves, szerkezetlakatos, éppen bort fejt a

hajósi pincefaluban a testvérével. Ő meg szobafestő, szép házuk van az áruház mögött. A harmadik fiunk üzemmérnök volt, súlyos betegségben meghalt.

A svábok szorgalma a legtöbb betelepültből az igényes, minőségi embert hozta elő. Éjt nappallá téve dolgoztak és takarékoskodtak a magyarok is, így építhették föl a mai Hajós gazdag, jó módra valló házsorait. Valamikor nem volt itt járda, se villany, a kaszálón át mentek misére az emberek, a posta előtt is hepehupás téglajárda volt. Nyomuk sincs már a régi sváb cselédházaknak.

– A hajósiak is elismerték, hogy nekem milyen gyönyörű a búzám – mondja Lajos bácsi. – Itt a Fácánosban vettem, a sváb szomszédom pedig elcsodálkozott a vetőmagomon. Csallóközi vetőmag volt. Adtam neki belőle, ő meg abraknak valót adott érte. Segítettünk egymásnak, másképp nem tudtuk volna elviselni a történelmet.

Egy császártöltési buszvezető kivételével arról nemigen beszélnek a hajósiak, hogy mennyi segítséget kaptak és kapnak németországi rokonaiktól. Gálék viszont elmondták, hogy amelyik évben jól sikerült a paprika, a szegényebbje is kapott érte 20-30 ezer forintot. A hetvenes évek közepére Hajós az ország egyik leggazdagabb nagyközsége lett. S aki csak tehette, hosszabb-rövidebb ideig már akkoriban is dolgozott Németországban. Kapcsolataik révén ma ugyancsak sokan megtalálják a külföldi munkalehetőségeket, akár kapnak itthon munkanélküli járadékot, akár nem. A buszvezető irigység nélkül jegyezze meg: sokaknak fogalmuk sincs, hogy a sváboknak mennyi valutájuk van hazai és külföldi bankokban.

Hajóson és a környező községekben többen mondogatják: nagy kár, hogy szétverték a jól jövedelmező téeszeket. A hajósi téesz 1983-ban húszmillió forint nyereséget adott a falunak. Jutott akkoriban a kiöregedett szőlő helyére 150 hektáron új szőlő telepítésére 40 millió forint. Azóta a Hosszúhegyi Állami Gazdaság borkombinátját is felszámolták. Nincs elég munkahely a községben, sok a munkanélküli, de a sok-sok rossz után ezek az emberek az élet kisebb ajándékainak is örülni tudnak, most már beszélni is mernek.

Hajósország Európa-hírű pincéihez a József Attila utca sarkán is tábla mutatja az utat. Jó időben, amikor ragyog az egész táj, és a pincesoron németországi kirándulók sétálnak, a német beszédet hallva a vendégeket egy-egy pohár borra mindig behívják. A találkozásból ismeretségek, sőt barátságok is születnek. A szőlősgazdák büszkén mutogatják idősebb vagy felújított pincéjüket, s a vendégek gyakran érzik magukat kényelmetlenül, mert hiába is igyekeznének, nem tudják viszonzni a vendéglátást. Volt olyan eset, amikor a borforgalom fellendítése érdekében egész hordó bort megvásároltak hordóval együtt. Főhetett aztán a vendégek feje, hogyan játsszák ki a Közös Piac vám-törvényeit, hogyan vigyék át a határon a bort.

Bizalmasan azt is elmondták, hogyan dugták el a finác elől valamikor a zupálinkafőzés gyümölcsöző nedűjét. Szondázhatta a traktorost a rendőr! Orvossal sem tudta bizonyítani, hogy a legény ivott volna, pedig pálinkafelhő úszott a traktor körül!

Orbán-napkor hangos a pincefalu a kulturális rendezvényektől, csendesebb ünnepeken pedig a szőlősgazdák kiülnek agorájukra, egy-egy pince elé. Mindenki viszi a saját termését: iszogatnak, kártyáznak, beszélgetnek. Természetes dolog, hogy mindenki a maga borát dicséri, habár a másikat issza. Az is

előfordul, hogy akár először látott embereknek is elmondják a Gulagon szerzett tapasztalataikat. Bort iszogatóknak, az étellel és a sorssal megbékélve, bölcs nyugalommal várják az elkerülhetetlent.

Az egész Európában híres hajósi pincesorról prof. dr. Béla Molnár geológus írta Genfből, hogy az idő előrehaladtával, mikor az emberek kicsit jobban érezték magukat Hajóson, a hetvenes évek végén egy német geológusprofesszor és munkatársai napi munkájuk után ellátogattak ide. Csodálatos ősz volt. Éppen szüret ideje. Az előszüret mustja már murcivá forrt. A professzor és társai bekopogtak az egyik pincébe, s megnézték, hogyan préselik a szőlőt. A vendégek és a szüretelők barátságosan elbeszélgettek, majd ők is kaptak a murciból. A szüretelők egyike a murci hatására kifejtette a professzornak:

– Nem ismerem, hogy élnek máshol a parasztemberek, de azt tudom, hogy mi ilyen nyugodtan nem élünk még soha. Éltesse hát ezért Jánosunkat az Isten sokáig.

Megdermedtek erre a vendégek, hiszen ismertek korábbi sorsokat, s azon vitakoztak egymás közt három napig, hogy a murci hatása alatt a szükségesnél is ravaszabb volt-e a sváb szőlősgazda, vagy még mindig okkal gyanakszik mindenkire? A vitakozók abban maradtak, ami bizony nagy igazság, hogy milyen relatív a világon minden. De ki tudná eldönteni annyi év után, hogy melyik Jánosra is gondolt a szőlősgazda? A tsz-elnököt is Jánosnak hívták.

És mit csinálhat most a mi német (vagy magyar?) professzorunk Genfben, Brüsszelben, Kielben, vagy bármely más táján a világnak? Hogyan érezheti magát magányos vagy nem magányos szállodai szobájában? Gondol-e Hajósra vagy Császártöltésre? Hallja-e a Himnuszt? Elhiszi-e, hogy Kunság mezején értünk leng a kalász? Hogy Tokaj szőlővesszein értünk csepeg a nektár? Legyünk bárhol a világon... Látja-e a Duna–Tisza közén az enyhén hullámos tájat a félig kötött, félig homokos talajon, amelyen Európa minden kavarc megtalálható? A német és magyar szót itt zökkenők nélkül keverik az emberek. Látja-e a felszínt itt-ott megtört tavakat, a virágzó gyümölcsösöket, érzi-e még a must bódító ízét, hallja-e Adyval: *„szűrik a bort pompás, aranyos őszben...”* Elúzték innen, uram? Isten bocsásson meg a bűnösöknek! Ne féljen, jöjjön haza, itthon is szükség van a tudására – földtudomány doktora! Kutasson itthon, nekünk! Nem a föld beteg, uram, hanem a hatalomért mértéktelenül viszálykodó ember az, maga a hatalom beteg, az, aki elveszi lábunk alól a szülőföldünket is. Jöj-jön, gulagok úzótt gyereke, jó professzorom, gyógyítsuk ezt a földet tudásunkkal és szeretetünkkel, gyógyítsuk meg ezt a bajban levő népet. Önnek tudnia kell, hogy csak mértékkel szabad szurkálni-furkálni, valahogy úgy, ahogy a szőlőültetők teszik. Kincsek rejtőznek a mélyben, hajoljunk le érte együtt, ne engedjük elmérgesedni a fertőző gócot. Kössük be a sebeket. És virágba lobbannak a piros barackfák, feltámadnak Isten fehér cseresznyefái. Jól látom, professzorom? Úzótt angyalként repül, mint a por, fut, mint a futóhomok? Forgószerű lobogtatja köpönyegét? Üldögél a hajósi pincék komfortfokozatánál szegényesebb genfi szállodai szobájában, és emlékezete poros köpönyegét sűrű könnyeivel kigomboztatja? Ivott a Tiszából, uram? El lehet felejteni a szülőföldet? A határon szélnek eresztett hajósi, császártöltési, hartai, érsekalmi, soltvadkertéri németek nem felejtik el soha. Segítségük, szülőhazájukat sosem feledő magatartásuk mindegyik falu gazdagságán meglátszik. Reménykedett,

hogy ha itthon nem találhatja meg a szívében sosem csituló dallamot, majd megtalálja Baden-Württembergben, Svájc hegyei közt, Antwerpen kikötőjében? Egy boldogabb Amerikában? Az égadta világon, akárhol? Uram, mi a szülőföld? Csak térkép e táj? Bakterház? ...*a bakter előtte áll s üzen...*

Magyar kenyeret eszünk – mondta Mária néni, aki éppen olyan magyar, amilyen az én anyám.

Szülőföldem szép határa, meglátlak-e valahára?... Kisfaludy versét is beleírta naplójába Mária néni. Mire gondolhatott a Gulagon ez a Maruszja? Mire gondolhatott ugyanakkor a Hajósról Genfbe emigrált magyar professzor? Miki néni a Gotterhaltét és a magyar Himnuszt is felírta a naplójába göcsörtös kezével, mely a szörnyű történelem mementója. *Felejtünk, hogy ne felejtsetek.* Ez áll a hajósi emlékmű homlokzatán.

